

Το έργο και η προσφορά του καθηγητή Βασίλειου Φθενάκη

Ευφημία Τάφα

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης

Ο καθηγητής Βασίλειος Φθενάκης έζησε και μεγάλωσε στο Βραχάσι Λασιθίου Κρήτης, χωριό καταγωγής του πατέρα του. Τις πρώτες του παιδαγωγικές σπουδές τις έκανε στην Κρήτη και συγκεκριμένα στην Παιδαγωγική Ακαδημία Ηρακλείου. Στην Κρήτη απέκτησε και τις πρώτες επαγγελματικές του εμπειρίες. Υπηρέτησε ως δάσκαλος για 3 έτη στο Οικοτροφείο της Ιεράς Μητρόπολης Κρήτης. Πολύ σύντομα αποφάσισε να συνεχίσει τις σπουδές του στο εξωτερικό. Έτσι από το 1963 έως το 1968 σπούδασε με υποτροφία στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου Ανθρωπολογία, Ανθρωπογενετική και Μοριακή Γενετική, ενώ παράλληλα φοιτούσε και στο Τμήμα Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ιδίου Πανεπιστημίου. Το 1967 απέκτησε τον πρώτο διδακτορικό του τίτλο, τον τίτλο του διδάκτορα των Φυσικών Επιστημών του Πανεπιστημίου του Μονάχου, ενώ το 1971 απέκτησε δεύτερο διδακτορικό τίτλο από το Τμήμα Ψυχολογίας του ιδίου Πανεπιστημίου. Ο καθηγητής Φθενάκης όμως, ως ανήσυχο πνεύμα, συνέχισε τις σπουδές του στη Σχολή Βιολογίας του Πανεπιστημίου του

Μονάχου και το 1986 απέκτησε τρίτο διδακτορικό τίτλο από τη Σχολή αυτή. Στην ίδια Σχολή ανακηρύχθηκε υφηγητής με ειδίκευση στην Κοινωνική Ανθρωπολογία και δίδαξε ως καθηγητής στο ίδιο Πανεπιστήμιο καθώς και στα πανεπιστήμια του Βερολίνου, Augsburg, Munster, Regensburg και Newcastle upon Tyne για πολλά έτη. Από το 2002 είναι τακτικός καθηγητής Αναπτυξιακής Ψυχολογίας και Ανθρωπολογίας στο Ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Bolzano, στην Ιταλία και από το 2007 είναι ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου της Βρέμης.

Την Ελλάδα την αγαπά και την σκέπτεται γι' αυτό όταν το 1969 η Γερμανική Εταιρεία Ερευνών χρηματοδοτεί μία από τις πρώτες ερευνητικές του προσπάθειες εκείνος, ως προϊστάμενος του Τμήματος της Κοινωνικής και Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας στο Ινστιτούτο Ανθρωπολογίας και Ανθρωπογενετικής του Πανεπιστημίου του Μονάχου, διεξήγαγε την έρευνά του στη Μακεδονία και από το 1969 έως το 1972 μελέτησε την ανάπτυξη στερεοτύπων στα άτομα διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων.

Από την εποχή εκείνη, δηλαδή το 1969, ο καθηγητής Φθενάκης συμμετείχε στις εργασίες μιας Επιτροπής που είχε συσταθεί από το Βαυαρικό Υπουργείο Παιδείας, η οποία είχε ως αντικείμενο την ίδρυση Ινστιτούτου το οποίο θα μελετά θέματα Προσχολικής Παιδαγωγικής. Το Κρατικό αυτό Ινστιτούτο ιδρύθηκε τον Ιανουάριο του 1972 και έξι μήνες αργότερα ανατέθηκε στον καθηγητή Φθενάκη η διεύθυνσή του. Από τότε και έως το 2005, για 33 δηλαδή έτη, ο καθηγητής Φθενάκης ήταν αδιάλειπτα ο επικεφαλής και η ψυχή του Ινστιτούτου, στου οποίου τη λειτουργία έχει θέσει τη δική του προσωπική σφραγίδα.

Το Ινστιτούτο αυτό ο καθηγητής Φθενάκης το ανήγαγε σε ένα υψηλού επιπέδου επιστημονικό Ίδρυμα με διεθνή αναγνώριση. Εκεί πραγματοποίησε αναρίθμητες μελέτες υψηλού επιστημονικού επιπέδου για το παιδί της προσχολικής ηλικίας τα αποτελέσματα των οποίων διαμόρφωσαν σε παγκόσμιο επίπεδο τη σχετική με αυτά τα θέματα έρευνα. Πολλοί μάλιστα επιστήμονες από χώρες εντός και εκτός της Ευρώπης έχουν συμβουλευτεί τα κείμενά του και έχουν παραπέμψει σε αυτά. Κατά τη διάρκεια της παρουσίας του στο Ινστιτούτο Προσχολικής Παιδαγωγικής μελέτησε την ανάπτυξη, αγωγή και εκπαίδευση των παιδιών της προσχολικής ηλικίας και επικέντρωσε

το ενδιαφέρον του στα προβλήματα των μικρών παιδιών που αναπτύσσονται κάτω από δύσκολες κοινωνικές, οικογενειακές, οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες. Με τις ερευνητικές του μελέτες έθεσε τις βάσεις και συνέβαλε στον εκσυγχρονισμό του θεσμού των νηπιαγωγείων και της δημοτικής εκπαίδευσης διαφόρων κρατιδίων της Γερμανίας.

Από τα πρώτα έτη της παραμονής του στο Ινστιτούτο Προσχολικής Παιδαγωγικής, ο καθηγητής Φθενάκης στρέφει το επιστημονικό του ενδιαφέρον και σε θέματα που αφορούν στην οικογένεια. Συγκεκριμένα ερευνά αφενός τον ρόλο του πατέρα και αφετέρου το διαζύγιο και τις επιπτώσεις που έχει αυτό στα παιδιά, στους γονείς και στην εξέλιξη της οικογένειας. Με χρηματοδότηση του Γερμανικού Ομόσπονδου Υπουργείου Οικογενειών διεξήγαγε την πρώτη εμπειρική μελέτη για τον ρόλο του πατέρα στην ανάπτυξη του παιδιού σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα γερμανών ανδρών, γυναικών και παιδιών. Στο δίτομο έργο του «Ο ρόλος του Πατέρα στην οικογένεια» το οποίο εκδόθηκε το 1985 τόνισε με έμφαση ότι τα παιδιά σε όλα τα στάδια της ανάπτυξής τους έχουν απόλυτη ανάγκη τόσο της μητέρας όσο και του πατέρα. Αυτό το έργο του καθηγητή Φθενάκη ώθησε πολλούς επιστήμονες στον διεθνή

επιστημονικό χώρο να ασχοληθούν με τον ρόλο του πατέρα στη σύγχρονη οικογένεια. Μάλιστα, το 2005 κατ' εντολή του Ομόσπονδου Υπουργείου Οικογενειών ο καθηγητής Φθενάκης συνέταξε έκθεση για την ευαισθητοποίηση της γερμανικής πολιτικής σχετικά με τις ανάγκες του πατέρα, την οποία το Υπουργείο δημοσίευσε το 2006 με τίτλο Διαστάσεις της πατρότητας: καινοτόμες προσεγγίσεις για μια κοινωνική πολιτική.

Επιπλέον, επί 30 και πλέον έτη διεξήγαγε καινοτόμες μελέτες και συνέγραψε συγγράμματα για τις επιπτώσεις που έχει το διαζύγιο στα παιδιά και στους γονείς. Συγχρόνως υπηρέτησε ως εμπειρογνώμων του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου σε θέματα Οικογενειακού Δικαίου και οι μελέτες του συνέβαλαν στην αλλαγή της Φιλοσοφίας του Οικογενειακού Δικαίου, στην εφαρμογή της κοινής γονεϊκής μέριμνας και στην ανάπτυξη του συστήματος παρέμβασης και στήριξης γονέων και παιδιών μετά το διαζύγιο. Για 15 έτη συνεχώς, από το 1983 έως το 1998, ο καθηγητής Φθενάκης μετεκπαίδευε στη Γερμανική Ακαδημία Δικαστών, τους δικαστές οικογενειακού δικαίου, τους δικηγόρους και τους κοινωνικούς λειτουργούς που συμμετείχαν ως ειδικοί στη διαδικασία του διαζυγίου.

Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του καθηγητή Φθενάκη για την εξέλιξη της οικογένειας είναι εμφανές σε πολλές ερευνητικές του μελέτες. Μάλιστα, τα αποτελέσματα μιας από αυτές, η οποία διήρκεσε επί 10 έτη και στην οποία συμμετείχαν 175 γερμανικές οικογένειες, έχουν παρουσιασθεί σε επιστημονικά συνέδρια πολλών χωρών και έχουν δημοσιευθεί σε διάφορα επιστημονικά περιοδικά. Τα δεδομένα της διαχρονικής αυτής μελέτης συνέβαλαν σημαντικά στη διαμόρφωση της γερμανικής οικογενειακής πολιτικής και έρευνας και στη σύνταξη της 7^{ης} έκθεσης για την εξέλιξη της γερμανικής οικογένειας στην συγγραφή της οποίας συμμετείχε ο κ. Φθενάκης μαζί με άλλους έξι Καθηγητές Γερμανικών Πανεπιστημίων και η οποία δημοσιεύθηκε το 2006. Σήμερα με εντολή της Κυβέρνησης του Νοτίου Τιρόλου ο καθηγητής Φθενάκης συνεχίζει να εργάζεται για το ίδιο σκοπό και αναπτύσσει ένα σύστημα στήριξης και παρέμβασης των οικογενειών και ευαισθητοποίησης της πολιτικής της περιοχής αυτής σε θέματα σχετικά με τον πατέρα και την τρίτη ηλικία.

Παράλληλα με την διεύθυνση του Ινστιτούτου Προσχολικής Παιδαγωγικής και τη διδασκαλία που προσέφερε όλα αυτά τα έτη σε

διάφορα πανεπιστήμια, ο καθηγητής Φθενάκης έχει διατελέσει Πρόεδρος της Επιτροπής Προσχολικής Αγωγής και Έρευνας της Γερμανικής Παιδαγωγικής Εταιρείας, υπήρξε πρόεδρος του ελεγκτικού συμβουλίου του Διεθνούς Κέντρου για τη Μελέτη της Οικογένειας στη Bratislava, υπήρξε μέλος της Συμβουλευτικής Ομάδας του Ινστιτούτου για τη Μελέτη της Οικογένειας του Πανεπιστημίου Newcastle upon Tyne, διετέλεσε μέλος του Επιστημονικού Συμβουλίου του Ινστιτούτου Δημογραφικών Μελετών και Κοινωνικών Ερευνών του Πανεπιστημίου του Bielefeld, είναι μέλος του Επιστημονικού Συμβουλίου του Ινστιτούτου για την Προσχολική Ηλικία και την Οικογενειακή Έρευνα στο Πανεπιστήμιο του Potsdam και είναι πρόεδρος του Forum Αγωγής και Μόρφωσης παιδιών προσχολικής ηλικίας της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Από το 1997 ο καθηγητής Φθενάκης έχει αναπτύξει σημαντικές δραστηριότητες ως σύμβουλος του Υπουργείου Παιδείας της Shanghai και των επαρχιών Zhejiang και He Nan της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας σε θέματα εκπαιδευτικής και οικογενειακής πολιτικής, είναι σύμβουλος των Ιδρυμάτων Bertelsmann, Deutsche Telekom και Robert Bosch, είναι πρόεδρος της Ελληνικής Ακαδημίας Μονάχου, η οποία ιδρύθηκε το 2004 με πρωτοβουλία δική του, είναι σύμβουλος στην εκάστοτε Ομόσπονδη Κυβέρνηση της

Γερμανίας και σε πολλές Κυβερνήσεις διαφόρων Κρατιδίων της χώρας αυτής, μέλος πολλών Enquete Επιτροπών της Βουλής της Γερμανικής Ομοσπονδίας, της Αυστρίας, ως και των κοινοβουλίων πολλών γερμανικών κρατιδίων και βεβαίως είναι τακτικό και ενεργό μέλος πολλών διεθνών επιστημονικών εταιρειών. Από το 2006 ο καθηγητής Φθενάκης είναι πρόεδρος της didacta, εκπροσωπεί τη γερμανική βιομηχανία που παράγει διδακτικό υλικό και οργανώνει κάθε χρόνο τη μεγαλύτερη έκθεση σε όλο τον κόσμο στο πλαίσιο της οποίας λαμβάνουν χώρα 1500 επιστημονικές ομιλίες, Workshops και σεμινάρια. Συγχρόνως εκπροσωπεί και προωθεί τη γερμανική εκπαιδευτική πολιτική στο εξωτερικό, ιδιαίτερα στην Κίνα, τη Ρωσία, το Βιετνάμ, την Ταϊλάνδη, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και από τον ερχόμενο Σεπτέμβριο και στην Ινδία.

Το δημοσιευμένο επιστημονικό έργο του καθηγητή Φθενάκη περιλαμβάνει πάνω από 100 βιβλία και πάνω από 200 άρθρα σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά σχετικά με την ανάπτυξη, αγωγή και εκπαίδευση του μικρού παιδιού, τη φροντίδα των οικογενειακών σχέσεων και γενικά την κοινωνική πολιτική. Χαρακτηριστικό των

επιστημονικών του εργασιών είναι οι καινοτομικές τους προσεγγίσεις και επιδράσεις.

Κατά τα τελευταία έτη και μετά τη χαμηλή κατάταξη του γερμανικού εκπαιδευτικού συστήματος στη έρευνα του Οργανισμού για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ) με τίτλο Program of International Student Assessment το γνωστό PISA από τα αρχικά του τίτλου του, ο καθηγητής Φθενάκης έγινε από τους πλέον διαπρύσιους κήρυκες της ανάγκης επαναπροσδιορισμού της γερμανικής εκπαιδευτικής πολιτικής, τονίζοντας με κάθε ευκαιρία και προβάλλοντας συνεχώς στη γερμανική κοινωνία μέσα από ποικίλα fora, τον νευραλγικό ρόλο και την ιδιαίτερη αξία των πρώιμων εμπειριών του παιδιού για τη μετέπειτα εξέλιξή του και την πορεία του στη ζωή. Η ανταπόκριση από την πλευρά τόσο της γερμανικής κοινωνίας όσο και φορέων της γερμανικής πολιτείας υπήρξε ιδιαίτερα θετική, κάτι που του επέτρεψε να περάσει από το πεδίο της ψυχολογικής και παιδαγωγικής θεωρίας σ' αυτό των παιδαγωγικών εφαρμογών: Ο καθηγητής Φθενάκης υπήρξε ο εμπνευστής και η ψυχή σύγχρονων προσχολικών προγραμμάτων σπουδών σε διάφορα γερμανικά κρατίδια όπως της Βαυαρίας, του Βερολίνου και της Έσσης, ενώ και άλλα

γερμανικά κρατίδια φαίνεται να επιζητούν τη βοήθεια και τη συνεργασία του στον τομέα αυτό. Συγχρόνως προεδρεύει της κοινής επιτροπής των κρατιδίων Βαυαρίας, Έσσης και Θουριγγίας και έχει την ευθύνη για την εξέλιξη των εκπαιδευτικών συστημάτων τους.

Πρόκειται για προγράμματα σπουδών, τα οποία έγιναν γνωστά ως curricula «δεύτερης γενιάς» και τα οποία υπήρξαν προϊόν συλλογικής προσπάθειας και κοινής αποδοχής. Ο καθηγητής Φθενάκης, με την επαγγελματική εξωστρέφεια που τον χαρακτηρίζει και με το επιστημονικό του κύρος, με τρόπο πρωτοποριακό όσον αφορά τις συνεργατικές μεθόδους και τη δημοκρατική διαδικασία που ακολούθησε, αφού στις συζητήσεις για τα προγράμματα αυτά συμμετείχαν ουσιαστικά εκπρόσωποι όλων των ενδιαφερομένων μερών – γονέων, εκπαιδευτικών, δημόσιων φορέων – , έφερε σε πέρας, χωρίς ρήξεις με το παρελθόν, μια πραγματικά δύσκολη αποστολή: τη δημιουργία διάδοχης κατάστασης σε έναν χώρο με μακρά παράδοση στην κοινωνική παιδαγωγική, αυτόν της προσχολικής εκπαίδευσης,. Έτσι, τα προγράμματα σπουδών «δεύτερης γενιάς» από τη μια διατηρούν τα διακριτά γνωρίσματα της κοινωνικής παιδαγωγικής παράδοσης, η οποία αναπτύχθηκε ιστορικά στις Βόρειες και Κεντρικές

Ευρωπαϊκές χώρες και από την άλλη ενσωματώνουν σύγχρονες θεωρητικές αρχές και πρακτικές, οι οποίες τους επιτρέπουν να επικαιροποιούνται τόσο ως προς τους στόχους όσο και ως προς τα περιεχόμενα και τη μέθοδο, προκειμένου να ανταποκριθούν στα αιτήματα που θέτει το περίπλοκο τοπίο της εποχής μας. Ιδιαίτερη μνεία στα προγράμματα αυτά γίνεται στο κείμενο *Starting Strong II*, που αποτελεί την πλέον πρόσφατη έκθεση του ΟΟΣΑ για την προσχολική εκπαίδευση. Στο κείμενο αυτό τα προγράμματα αυτά παρουσιάζονται ως ένας τέταρτος πόλος πλάι στην παράδοση της κοινωνικής παιδαγωγικής, την προσχολική προσέγγιση στην αγωγή της πρώιμης παιδικής ηλικίας – που απαντάται στις αγγλοσαξονικές χώρες και στη Γαλλία – , καθώς και την προσέγγιση των προγραμμάτων του *Reggio Emilia*. Αξίζει να σημειωθεί ότι, όπως αναφέρεται στο κείμενο του ΟΟΣΑ, παγκόσμια πρωτοπορία συνιστά το νεότερο ενιαίο curriculum του κρατιδίου της Έσσης, το οποίο καλύπτει τις ηλικίες 0-10 ετών. Με τον τρόπο αυτό επιτεύχθηκε ένα πρώτο βήμα στην κατεύθυνση της υλοποίησης των στόχων που περιλαμβάνει το εκπαιδευτικό όραμα του καθηγητή Φθενάκη, ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγεται και η ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών που να εστιάζουν στις διαδικασίες μάθησης και στη ρύθμισή τους, σε συστήματα αξιών και στο σεβασμό

της διαφορετικότητας, καθώς και στην αλληλουχία των εκπαιδευτικών περιβαλλόντων και διαδικασιών.

Αναφερθήκαμε προηγουμένως στην επαγγελματική εξωστρέφεια και το επαγγελματικό κύρος του καθηγητή Φθενάκη. Πρέπει, ωστόσο, να τα επικαλεστούμε για δεύτερη φορά, γιατί πρόκειται για τις ίδιες εκείνες αρετές οι οποίες του επέτρεψαν να επεκτείνει τη δράση του και εκτός των γερμανικών συνόρων και να συνεργαστεί με κάποιους από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του χώρου της προσχολικής παιδαγωγικής σε παγκόσμιο επίπεδο, θέτοντας τις επιστημονικές του γνώσεις και την πλούσια εμπειρία του στην υπηρεσία της διεθνούς παιδαγωγικής σκηνής.

Για αυτό το σημαντικό επιστημονικό έργο και τη μεγάλη του προσφορά, ο καθηγητής Φθενάκης έχει τιμηθεί αρκετά. Στις 4 Οκτωβρίου του 2004 ο Πρόεδρος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας του απένειμε για το επιστημονικό και κοινωνικό του έργο το Ομοσπονδιακό παράσημο του Σταυρού της Αξίας - Πρώτης Τάξεως της Γερμανίας, ενώ στις 11 Ιουλίου του 2007 ο Πρωθυπουργός της Βαυαρίας Edmund Stoiber, του απένειμε το ανώτατο παράσημο του Κρατιδίου της

Βαυαρίας για το επιστημονικό του έργο ως Διευθυντής του Ινστιτούτου Προσχολικής Παιδαγωγικής. Επίσης, στις 15 Ιανουαρίου 2008 η πόλη του Μονάχου τον τίμησε με το Μετάλλιο Georg Kerschensteiner για τη συμβολή του στη μόρφωση των παιδιών και το συμβουλευτικό του έργο στην εκπαιδευτική πολιτική της πόλης του Μονάχου.

Αναγνωρίζοντας το σημαντικό επιστημονικό έργο και τη μεγάλη προσφορά του καθηγητή Βασιλείου Φθενάκη στην προσχολική εκπαίδευση και όχι μόνο, το Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης έχει σήμερα την τιμή να τον αναγορεύσει Επίτιμο Διδάκτορα του Τμήματος.